

HUMANIST

[Fra 1/16.](#)

Fri tanke-journalist Even Gran har skrevet et engasjerende, opplysende og til dels rystende reisebrev fra sekularismens Amerika.

Even Gran har tilbrakt et år i USA. Resultatet av oppholdet er boken *One Nation – UNDER GOD!* I boken har han fulgt det man kanskje kan kalle den sekulære bevegelsen, en broket samling av ateister, livssynshumanister, skeptikere og fritenkere.

Even Gran:

One Nation – under God! (2016)

Gran er til daglig journalist i Fri tanke, og gjør god nytte av sin journalistiske kompetanse. Boken minner i det hele tatt om en lang dybdeartikkel. Gran blander korte, historiske redegjørelser med statistikk, intervjuer med akademikere og aktivister, og ikke minst samtaler med dem som befinner seg ved frontlinjen i kampen mellom de sekulære, og dem som mener at også det offentlige USA bør reflektere at landet er kristent. Avsnittene er mange og korte, og markert med blank linje fremfor linjeinnrykk, som i nettartikler.

YouTube-referansene er også en gledelig detalj. De gjør det faktisk mulig å se enkelte av begivenhetene han skildrer med egne øyne.

Religionskrig i rettssalene

One Nation – UNDER GOD! gir et engasjerende og interessant innblikk i kampen for å bevare USAs grunnlovsfestede skille mellom stat og kirke. Det er i stor grad rettssalene som utgjør slagmarken i denne striden, og den sekulære bevegelsen har gått på flere nederlag her, men har også kunnet feire viktige (om enn begrensede) seire.

To viktige symbolsaker har vært særlig sentrale for den sekulære bevegelsen. En av dem er troskapsløftet, som brukes i en lang rekke offentlige sammenhenger, og som fremføres av amerikanske skoleelever hver dag.

I dens opprinnelige utgave sverget man kun troskap til flagget og republikken, men i midten av det tjuende århundret ble ordene «Under God» føyet til. Det er dette tillegget den sekulære bevegelsen

vil til livs. Det har de ikke lykkes med, men de har klart å kjempe frem retten til ikke å avsi under Gud-delen av troskapsløftet, noe som er en ikke ubetydelig seier.

Også det nasjonale mottoet «In God we trust», som blant annet preger mynter og pengesedler, har amerikanske ateister og livssynshumanister forsøkt å få erklært grunnlovsstridig, men uten hell. Domstolene har kommet frem til at det dreier seg om en slags patriotisk formel, snarere enn noen troserklæring. Langt større suksess har den sekulære bevegelsen hatt med å sette en stopper for alt som smaker av forkynnelse i skolesammenheng.

Det interessante ved både tillegget til troskapserklæringen og det nasjonale mottoet er at de er av såpass ny dato. In God we trust-mottoet ble offisielt innført så sent som i 1957, selv om det hadde vært i bruk lenge før den tid. Likeledes ble tillegget i troskapserklæringen innført først i 1954.

Den gradvise utviskingen av skillet mellom religion og stat, som nasjonens grunnleggere var så opptatt av, er altså noe som har tiltatt i nyere tid og fortsatt pågår. Gran setter av plass til å gjennomgå revolusjonsheltenes tro, og den var lunken, til tross for at mange på den kristne høyresiden ofte tar dem til inntekt for sin sak.

Målt opp mot dagens situasjon tegner dette et bilde av et USA som har utviklet seg i motsatt retning av det stadig mindre religiøse Europa. Dette til tross for at Den amerikanske grunnloven, som Gran skriver, lenge har vært blant verdens mest sekulære forfatninger. Eller kanskje *på grunn av det*, slik enkelte religionssosiologer mener. Gran nevner ikke denne teorien, men dersom den stemmer er det nettopp takket være det klare skillet mellom stat og kirke, som har ført til intens konkurranse på et fritt og uregulert religiøst marked, som gjør tros livet i USA så levende.

Gitt at teorien kan overføres til europeiske forhold, bør det være et tankekors for norske humanister som ønsker å fjerne Den norske kirkes privilegier. Kanskje er det nettopp disse særfordelene som gjør at nordmenn har et såpass lunkent og tilbakelent forhold til kirken som et slags velferdsgode de kan ta for gitt? Prisen for å få gjennomslag for sine likebehandlingsprinsipper kan i så fall bli et mer religiøst samfunn, noe som neppe er ønskelig sett med de fleste livssynshumanisters øyne.

Ateistisk ønsketenkning?

Even Gran er imidlertid av den oppfatning at religiøsiteten er på tilbakegang også i USA. Riktignok er landet fremdeles adskillig mer religiøst enn Europa, men det går raskt i «riktig» retning. Denne konklusjonen, og analysen bak den, er bokens svakeste punkt. Det er en grunn til at sekulariseringsparadigmet står svakere i dag enn på svært lang tid. Signalene er langt mer tvetydige enn Gran gir inntrykk av. Kanskje har noe av de amerikanske ateistene og livssynshumanistenes ønsketenkning smittet over på ham?

Gran holder seg nesten konsekvent til det mindretallet av forskere som skråsikkert holder fast på sekulariseringsparadigmet. Da kunne han, for balansens skyld, i det minste gjort leserne oppmerksom på at det finnes forskere som har kommet til helt motsatte slutninger. Slik som Rodney Stark, som mener at USA tvert imot opplever en religiøs oppvåkning, og underbygger dette med store mengder empiri. Eller Eric Kaufmann, som peker på at demografiske fremskrivninger tyder på at USA ikke bare vil være vel så religiøst i fremtiden, men at religionen vil være av den mer konservative, endog fundamentalistiske, sorten.

Selv om man kan diskutere hvorvidt andelen religiøse i samfunnet minsker eller ikke, avhengig av hvilken statistikk man velger å benytte seg av, og hvordan man tolker den, kan man ikke komme bort fra at det er en utvetydig bevegelse i det kirkelige landskapet. De liberale kirkesamfunnene krymper, til dels raskt, mens de mer konservative styrker seg på deres bekostning. Mange av de

utfordringene de amerikanske sekulære i dag står ovenfor, og som Gran beskriver i boken, kan trolig tolkes som symptomer på denne utviklingen.

Selv om Gran og hans amerikanske intervjuobjekter ikke deler Kaufmanns pessimisme angående de lave fødselstallene blant ikke-troende og liberale religiøse, deler de hans bekymring for hva økt kristenfundamentalistisk innflytelse kan medføre av vitenskapskepsis. Eller, for å si det litt brutalt: fordumming. Det er gode grunner til å være bekymret for at kreasjonisme, bibelske dateringer av Jorden og klimafornektelse brer om seg.

Det samme kan sies om kriminaliteten, som Gran lar den amerikanske livssynshumanisten David Niose koble opp mot religiøsitet. Drapstallene er ganske riktig høyere i USA enn i andre vestlige land, slik Niose påpeker, men det er også den eneste kriminalitetsstatistikken USA utmerker seg negativt på sammenlignet med eksempelvis Sverige, som ofte blir trukket frem som et av verdens minst religiøse land. Blant annet har man tre og en halv gang så stor sjanse for å bli overfalt i Sverige som i USA. Skal man da på tilsvarende vis knytte dette opp mot mangelen på gudstro? Sannsynligvis er det en rekke andre faktorer enn gudløshet som forklarer den sørgelige kriminalitetsstatistikken i vårt naboland, på samme måte som blant annet en særegen æreskultur, fattigdom og dype, historiske raseskiller trolig er bedre forklaringer enn kristentro på hvorfor sørstatene befinner seg nokså stabilt i den gale enden av kriminalitetsskalaen i USA.

Rystende fortellinger

På bokens omslag kan vi lese: «Ja, selvsagt er det personlig.» Det kunne vært en måte å informere leserne om en livssynshumanistisk bias (Gran jobber tross alt i Human-Etisk Forbund) på, men når man vel har lest boken virker det mer sannsynlig at han viser til de rystende fortellingene om dem som står mot sammensausingen av religion og det offentlige i amerikanske småbyer. Etter å ha lest disse beretningene vil deres kamp trolig føles personlig for noen hver.

Det er ikke lett å være ateist eller livssynshumanist i USA. Man tilhører en liten minoritet som setter sterke følelser i sving hos det religiøse flertallet. Man trenger ikke være tallrike for å oppleves som truende, og blir man først tilskrevet rollen som løsemiddelet som truer samfunnslimet, kan det få meget ubehagelige følger. Sterkest inntrykk gjør derfor intervjuene med de menn og kvinner på grasrotplan som ofte har betalt en høy pris for å stå fast på sine prinsipper. Det er også her Grans erfaring som en av Norges fremste livssynsjournalister virkelig kommer til sin rett.

Gran forteller flere sjokkerende historier om hvordan kampen for de sekulære prinsippene oppleves for dem som befinner seg ved «fronten». Ofte dreier det seg om svært unge mennesker, og ofte starter det med bagateller som siden eskalerer til rettsaker og ender opp med å bli nasjonale mediebegivenheter. Som regel er prosessen smertefull, traumatisk og endog farefull.

Gran sløser ikke med adjektivene, og gjør ingen språklige grep for å forsterke inntrykket disse uhyggelige fortellingene gjør på leserne. Det er effektivt. Den avmålte, deskriptive tilnærmingen hans er adskillig mer virkningsfull enn et eventuelt forsøk på å påvirke lesernes reaksjoner ved å skrive inn sine egne tanker og følelser ville vært.

Jessica Ahlquist var kun femten år gammel da hun reagerte på en bønn som ble festet til veggen på fellesauditoriet på skolen hennes. Det var ikke Jessica som først sendte inn en protest mot skolebønnen, men en kvinne som var redd for at hennes jødiske svigermor skulle føle seg krenket av den. Jessica ønsket likevel å utrykke sin støtte til protesten. Det falt ikke i god jord, men virkelig ille ble det likevel da hun begrunnet protesten sin med at hun var ateist.

Ahlquist ble stemplet som en heks, fikk høre at ateisme var like ille som satanisme, og

femtenåringen opplevde at voksne mennesker omtalte henne som ond. Til sist endte striden i domstolen, hvor Jessica fikk uforbeholdent medhold. Det var imidlertid bare begynnelsen på hennes prøvelser. Så begynte ryktespredningen, mobbingen og utfrysingen. Deretter drapstrusler. Fra lærerne var det ingen hjelp å få. Tvert imot.

På et av klassens morgenmøter, hvor troskapseden avlegges, snudde alle de andre elevene seg mot henne og skrek: «UNDER GOD!». Derav tittelen på boken, sannsynligvis. Det var ingen reaksjon fra læreren. Ahlquist sluttet på skolen og avla eksamen som privatist.

Ahlquist er ikke alene om slike grufulle erfaringer. Marcus Smith (et pseudonym) reagerte på at datteren hans ble tvunget til å delta på vekkesmøter i skolens regi. Saken ble avgjort i domstolen, i hans favør. Så begynte trakasseringen. Familiens hunder ble trolig forgiftet, og en av dem døde. Politiet tok side mot familien, og mente at de fortjente straff. Attpåtil ble de kastet ut av hjemmet av huseieren, som ikke ville ha ateister som leieboere. Til sist måtte hele familien flykte i frykt for liv og helse.

At autoritetspersoner som lærere og politi slutter seg til lynsjemobben, er selvfølgelig ille. Enda verre var det for Damon Fowler, som protesterte mot en bønn som skulle avsies ved skolens avgangsseremoni. I tillegg til den sedvanlige hetsen og drapstruslene opplevde han at hans egne foreldre hadde pakket alle tingene hans sammen i esker og plassert dem utenfor hjemmet hans. Der var han ikke lenger velkommen.

Ting å ta med seg

I boken kan man imidlertid få inntrykk av at amerikanske ateister og livssynshumanister nærmest er alene om å ønske at landets sekulære tradisjoner opprettholdes. Slik er det heldigvis ikke, for i så fall ville det sett mørkt ut for sekularismen i USA. Selv Steve Bruce, religionssosiologen som Gran henviser til ved flere anledninger, og som er overbevist om at fremtiden tilhører de ikke-troende, peker på at den kristne høyresiden i USA butter mot den amerikanske motviljen mot «teokrati», en motvilje som deles av mange kristne – også av den konservative sorten. Det er jo en vesentlig forskjell på å være tilhenger av et sekulært samfunn, å ønske å bevare et klart og tydelig skille mellom stat og kirke, og det å ønske seg et mindre religiøst samfunn, en sekularisering av sinnene.

Dette poenget kommer likevel indirekte frem i den delen av boken som omhandler ofrene for sekularitetsstriden. Jessica Ahlquist opplevde nettopp støtte til sin sak fra en prest og en rabbiner, mens en konservativ, religiøs dommer til sist avgjorde rettsaken til hennes, eller kanskje snarere grunnlovens, fordel.

Disse fortellingene gjør inntrykk. Det er de som gjør dette til en viktig bok, og det er spesielt to typer nordmenn som har godt av å lese den.

Den første gruppen er dem som avfeier flere av de mest profilerte amerikanske ateistene fordi tonen deres er så krass og argumentasjonen så bastant, unyansert og overforenkende. Når man leser om erfaringene til eksempelvis Jessica Ahlquist, blir den «militante» amerikanske ateismen langt mer begripelig.

Den andre gruppen som vil ha godt av å lese Grans bok, er nordmenn som tror at de uten videre kan importere amerikanske ateisters taktikker og argumenter, preget av aggressivitet og sågar spydighet hit til lands.

Kanskje vil det til og med få dem til å reflektere litt over hvem de har mest til felles med: Jessica Ahlquist, eller den kristne lynsjemobben som hetset henne?